

70 NĂM QUAN HỆ VIỆT - XÔ / VIỆT - NGÀ (1950-2020)

ThS. Lê Thanh Vạn *

Các mối quan hệ giữa Việt Nam và Liên Xô trước đây, cũng như với Liên bang Nga hiện nay đã được thử thách qua nhiều giai đoạn lịch sử lâu dài, vừa mang tính truyền thống, vừa mang tính hợp tác và đối tác chiến lược. Có thể nói, mối quan hệ này bắt nguồn từ đầu những năm 20 của thế kỷ XX khi nhà yêu nước Nguyễn Ái Quốc, sau này là Chủ tịch Hồ Chí Minh, đến nước Nga để tìm đường cứu nước, giành độc lập, tự do cho dân tộc Việt Nam. Tuy nhiên, tình hữu nghị Việt - Xô được thể hiện rõ rệt nhất về sau này, có thể chia thành ba giai đoạn: giai đoạn thứ nhất, kể từ khi thành lập nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa đến khi hai nước thiết lập quan hệ ngoại giao (1945-1950); giai đoạn thứ hai, thời kỳ Liên Xô (1950-1991) và giai đoạn thứ ba, từ khi ra đời nước Nga mới mang tên Liên bang Nga (từ 1991 đến nay).

1. Quan hệ Việt Nam - Liên Xô trước đây

Sự kiện rất quan trọng đánh dấu mốc mới trong quan hệ Việt - Xô là việc Liên Xô công nhận chính thức và thiết lập quan hệ ngoại giao với nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa vào ngày 30/01/1950. Kể từ thời điểm đó, nhân dân Việt Nam đã có chỗ dựa vững chắc là Liên Xô và các nước XHCN khác trong cuộc đấu tranh vì độc lập, tự do và thống nhất đất nước. Đáng chú ý là trong giai đoạn này quan hệ hữu nghị Việt - Xô phát triển mạnh với việc lãnh đạo và nhân dân hai nước dành

cho nhau những tình cảm tốt đẹp. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã có các chuyến thăm chính thức hữu nghị Liên Xô vào các năm 1955 và 1961.

Thời kỳ Việt Nam tiến hành cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước trong những năm 60 và 70 của thế kỷ XX, nhân dân Liên Xô đã dành sự ủng hộ về tinh thần to lớn và sự giúp đỡ vật chất quý báu, hiệu quả cho nhân dân Việt Nam. Đây là nhân tố hết sức quan trọng, góp phần vào chiến thắng của nhân dân Việt Nam chống xâm lược. Sau khi nước nhà thống nhất, từ 1975 đến 1991, nhờ có sự giúp đỡ về tài chính và kỹ thuật của Liên Xô, một loạt công trình kinh tế lớn được xây dựng ở Việt Nam, trong đó đáng kể là Nhà máy thủy điện Hòa Bình trên Sông Đà lớn nhất Đông Nam Á với công suất gần 2 triệu KWh, Nhà máy thủy điện Yaly ở miền Nam, Nhà máy nhiệt điện Phả Lại, Nhà máy xi-măng Bỉm Sơn ở Thanh Hóa; cầu Thăng Long, một trong những cây cầu lớn nhất ở Việt Nam – món quà viện trợ không hoàn lại của nhân dân Liên Xô tặng nhân dân Việt Nam, công trình khai thác than ở Quảng Ninh,... Đáng chú ý nhất là năm 1985 Công ty Liên doanh dầu khí Vietsovpetro được thành lập ở Vũng Tàu. Có thể nói đây là niềm tự hào chung của nhân dân hai nước. Theo đánh giá của các chuyên gia Nga thì đây là một trong những liên doanh với nước ngoài có hiệu quả nhất của Liên bang Nga, đồng thời đây cũng là nguồn thu ngoại tệ rất lớn và

* Chủ nhiệm Khoa Ngôn ngữ Nga – Hàn,
Trường Đại học KD&CN Hà Nội.

quan trọng cho cả Việt Nam và Liên bang Nga. Cần nhấn mạnh rằng, những công trình này và nhiều công trình hợp tác kinh tế Việt-Xô khác đã có thời đóng vai trò là “xương sống” và hiện vẫn đóng góp có hiệu quả vào nền kinh tế quốc dân của Việt Nam.

2. Quan hệ giữa Việt Nam - Liên bang Nga (từ 1991 đến nay).

Ba thập kỷ qua là thời kỳ của những biến cố lịch sử to lớn diễn ra ở nước Nga, trong đó có việc nhà nước Liên Xô tan rã (1991), nước Nga mới ra đời, buộc quan hệ hai nước phải có những điều chỉnh cho phù hợp với tình hình mới. Trong thời kỳ này, mặc dù quan hệ Việt - Nga chịu ảnh hưởng tiêu cực từ những biến cố lịch sử đó, nhất là về kinh tế, song về cơ bản, tính chất của các mối quan hệ Việt - Nga không thay đổi. Đó là mối quan hệ hữu nghị truyền thống, thủy chung, có trước, có sau, tôn trọng lợi ích của nhau, không can thiệp vào công việc nội bộ của nhau, bình đẳng, các bên đều có lợi,...

a) Quan hệ Việt - Nga là đối tác chiến lược toàn diện

Điểm lại những mốc chính trong quan hệ giữa hai nước Việt Nam và Liên bang Nga trong hơn hai thập kỷ qua, thấy rằng, một trong những sự kiện quan trọng nhất, đánh dấu bước ngoặt trong quan hệ song phương là năm 2001 Tổng thống Nga V. Putin đã thực hiện chuyến thăm đầu tiên của một vị nguyên thủ quốc gia Nga đến Việt Nam, ký Tuyên bố chung về quan hệ đối tác chiến lược Nga - Việt, mở ra một trang mới trong lịch sử phát triển quan hệ hai nước – quan hệ đối tác chiến lược. Sau hơn một thập kỷ hai nước triển khai mạnh mẽ mối quan hệ song phương cả về bề rộng lẫn bề sâu, quan hệ Việt - Nga đã lên một tầm cao mới, trở thành quan hệ đối tác chiến lược toàn diện, điều đã được ghi

nhận trong Tuyên bố chung trong chuyến thăm chính thức Liên bang Nga của Chủ tịch nước Trương Tấn Sang năm 2012.

Giữ gìn và phát huy mối quan hệ truyền thống tốt đẹp giữa hai dân tộc khởi nguồn từ đầu thế kỷ XX, được thử thách và tôi luyện qua các cuộc chiến tranh giành độc lập và thống nhất đất nước của nhân dân Việt Nam, tình hữu nghị giữa nhân dân Việt Nam - Liên bang Nga ngày càng được củng cố và phát triển dựa trên các nguyên tắc đôi bên cùng có lợi, không can thiệp vào công việc nội bộ của nhau, tôn trọng độc lập, chủ quyền của mỗi nước vì hòa bình, an ninh ở khu vực cũng như trên toàn thế giới.

Cần nhấn mạnh rằng, sự tin cậy của quan hệ Việt Nam - Nga còn được thể hiện trong những lĩnh vực “nhạy cảm” như an ninh, quốc phòng, mà không phải với ai Việt Nam cũng có thể hợp tác được. Liên Xô trước đây, và nước Nga hiện nay vẫn là đối tác đáng tin cậy nhất của Việt Nam trong việc cung cấp những phương tiện vũ khí, khí tài cần thiết, kể cả tàu ngầm, để đảm bảo an ninh cho đất nước. Được biết Liên bang Nga đã thực hiện dự án chế tạo 6 tàu ngầm diesel lớp Kilo hiện đại cho Việt Nam và đã hoàn thành bàn giao tàu cùng với đào tạo các kíp lái tàu có đủ trình độ và kỹ năng sử dụng chúng. Đây là một nhân tố quan trọng để giữ sự bình yên, an toàn cho hợp tác kinh tế Nga - Việt trên Biển Đông, mà mũi nhọn tiên phong chính là liên doanh Vietsovpetro tại vùng biển Vũng Tàu nằm trên thềm lục địa của Việt Nam. Sự tin cậy còn thể hiện rõ qua việc Nga dành cho Việt Nam là nước ngoài đầu tiên liên doanh với các công ty dầu khí của Nga đầu tư khai thác dầu khí trên lãnh thổ Nga tại Khu tự trị Nhenhétxki ở phía bắc và tỉnh Orenburg ở phía nam dãy Uran của Liên bang Nga.

Cần nhấn mạnh rằng, cơ chế của mối quan hệ hợp tác kinh tế - thương mại Việt - Nga đã thay đổi một cách căn bản, từ chỗ xin - cho một chiều, chủ yếu từ phía Liên Xô/Nga trước đây, được thay bằng nguyên tắc bình đẳng, hai bên cùng có lợi. Cơ chế này phù hợp với thời đại, mở ra triển vọng to lớn, không có giới hạn, tạo điều kiện thuận lợi để thu hút doanh nghiệp của cả hai nước đầu tư vào nhau, cùng phát triển.

Tính chất đa dạng của mối quan hệ đối tác chiến lược Việt - Nga còn thể hiện trong nhiều lĩnh vực, như chính trị, kinh tế - thương mại, giáo dục - đào tạo,...

(i) Về **chính trị**, trong 70 năm qua có thể kể ra một số mốc chính như sau:

- Ngày 30/01/1950, Việt Nam Dân chủ Cộng hòa và Liên bang Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Xô Viết (Liên Xô) chính thức thiết lập quan hệ ngoại giao;

- Ngày 16/6/1994, ký Hiệp ước về những nguyên tắc cơ bản của quan hệ hữu nghị giữa Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam và Liên bang Nga, đặt nền móng và cơ sở pháp lý cho quan hệ trong giai đoạn phát triển mới;

- Ngày 01/03/2011, ký Tuyên bố chung về quan hệ đối tác chiến lược giữa Việt Nam và Liên bang Nga;

- Ngày 27/7/2012, ra Tuyên bố chung về nâng mức quan hệ đối tác chiến lược thành quan hệ đối tác chiến lược toàn diện giữa Việt Nam và Liên bang Nga;

- Tổ chức Năm chéo Việt - Nga ở hai nước vào các năm 2019 và 2020 nhân 25 năm ký kết Hiệp ước về những nguyên tắc cơ bản của quan hệ hữu nghị (1994-2019) và 70 năm thiết lập quan hệ ngoại giao (1950-2020);

- Quan hệ chính trị Việt - Nga có độ tin cậy cao và không ngừng được củng cố. Trao đổi đoàn cấp cao diễn ra thường

xuyên, tạo động lực mạnh mẽ cho việc phát triển quan hệ đối tác chiến lược toàn diện giữa hai nước;

- Hai bên duy trì nhiều cơ chế phối hợp và đối thoại, như Đối thoại chiến lược ngoại giao - quốc phòng - an ninh thường niên cấp Thứ trưởng thường trực Ngoại giao, Đối thoại chiến lược quốc phòng cấp Thứ trưởng Quốc phòng,... Ngoài ra, hai bên tiến hành tham vấn chính trị thường kỳ cấp Thứ trưởng Ngoại giao và cấp Cục, Vụ trong khuôn khổ hợp tác giữa hai Bộ Ngoại giao.

(ii) Về **kinh tế**, một số con số đáng khích lệ là trao đổi thương mại phát triển tích cực trong thời gian qua. Kim ngạch thương mại năm 2019 đạt 4,5 tỷ USD, kim ngạch thương mại 9 tháng đầu năm 2020, mặc dù do ảnh hưởng tiêu cực của dịch bệnh Coronavirus, nhưng vẫn đạt 4,1 tỷ USD. Đây là con số *hết sức khiêm tốn*, nhưng là *bước tiến rất lớn*, nếu so với 300-400 triệu vào đầu những năm 90. Theo dự kiến của lãnh đạo hai nước, hai bên sẽ cố gắng phấn đấu đưa kim ngạch song phương Việt - Nga lên 10 tỷ USD vào những năm tới.

Đáng chú ý trong trao đổi thương mại song phương Nga - Việt hiện nay tiêu ngạch đóng vai trò quan trọng. Đầu những năm 90, Liên bang Nga lâm vào khủng hoảng kinh tế trầm trọng, các chợ bán lẻ của người Việt xuất hiện khắp nơi trên đất nước Nga, cung cấp các mặt hàng giá rẻ, hợp với túi tiền của đa số nhân dân lao động, được bạn đánh giá cao. Vô hình chung, những người Việt sống và buôn bán tại Nga lúc đó vừa làm lợi cho bản thân, vừa làm cầu nối cho tình hữu nghị giữa nhân dân hai nước.

(iii) Về **hợp tác trong lĩnh vực giáo dục - đào tạo**, một trong những lĩnh vực hợp tác quan trọng của mối quan hệ đối tác

chiến lược toàn diện Việt - Nga, trên thực tế, Liên Xô trước đây và Liên bang Nga hiện nay đã dành cho Việt Nam sự giúp đỡ to lớn và hiệu quả. Số lượng cán bộ khoa học Việt Nam được đào tạo tại Liên Xô trước đây lên tới hàng chục nghìn người, trong số đó có nhiều người trở thành các nhà lãnh đạo cao cấp, hoặc đã và đang nắm giữ những vị trí then chốt trong quản lý và điều hành nền kinh tế, cũng như nhiều lĩnh vực khoa học - công nghệ, văn hóa - nghệ thuật,... của Việt Nam.

Tiếp tục truyền thống tốt đẹp đó, hiện nay tại các trường đại học của Liên bang Nga có hơn 6 nghìn người Việt đang theo học đủ các ngành nghề và số lượng này sẽ ngày một tăng (nếu năm 2011, Nga cấp cho Việt Nam gần 400 suất học bổng đại học và sau đại học; thì từ năm 2019, đã tăng lên khoảng gần 1.000 suất mỗi năm).

(iv) Vấn đề cộng đồng người Việt ở Liên bang Nga và người Nga ở Việt Nam. Lãnh đạo hai nước ghi nhận sự đóng góp quan trọng của công dân Việt Nam đang làm ăn, sinh sống và học tập tại Nga và của công dân Nga đang làm việc và học tập tại Việt Nam cho việc duy trì và tăng cường mối quan hệ hữu nghị truyền thống và hợp tác toàn diện giữa hai nước, hai

dân tộc; thỏa thuận tạo mọi điều kiện thuận lợi cho cộng đồng người Việt tại Liên bang Nga và cộng đồng người Nga tại Việt Nam phù hợp với luật pháp của mỗi nước và quan hệ đối tác chiến lược toàn diện Việt - Nga. Ngoài việc làm ăn sinh sống và học tập, các cộng đồng này còn là cầu nối tự nhiên cho việc mở rộng không ngừng các mối quan hệ giữa hai dân tộc, tham gia tích cực vào việc thực hiện có hiệu quả các lĩnh vực hợp tác, trước hết là giao lưu văn hóa và hữu nghị giữa hai nước.

Điểm lại những mốc chính của chặng đường 70 năm quan hệ Việt - Xô và Việt - Nga kể từ khi thiết lập quan hệ ngoại giao giữa hai nước đến nay (1950-2020), chúng ta rất đỗi tự hào với những thành quả to lớn đã giành được được. Với quyết tâm và nỗ lực của Lãnh đạo và nhân dân hai nước, có đầy đủ cơ sở để tin tưởng rằng quan hệ hữu nghị truyền thống và đối tác chiến lược toàn diện Việt - Nga sẽ tiếp tục được củng cố và phát triển, vượt qua mọi thách thức và khó khăn, xứng đáng với truyền thống hữu nghị gắn bó giữa hai dân tộc, phù hợp với nguyện vọng của nhân dân hai nước, góp phần vào hòa bình, hợp tác, phồn vinh và thịnh vượng ở khu vực và trên thế giới./.